

A Mátrai Gravitációs és Geofizikai Laboratórium és kutatási programja

Ván Péter

 Wigner Fizikai Kutatóközpont, Részecske és Magfizikai Intézet

Visznek, TÖK, 2016. július 4.

- 1 Bevezetés: a kövekről
- 2 Gravitációs hullámok interferometrikus detektálása: a zaj
- 3 A Mátrai Gravitációs és Geofizikai Laboratórium

A puha kövek I

A puha kövek II

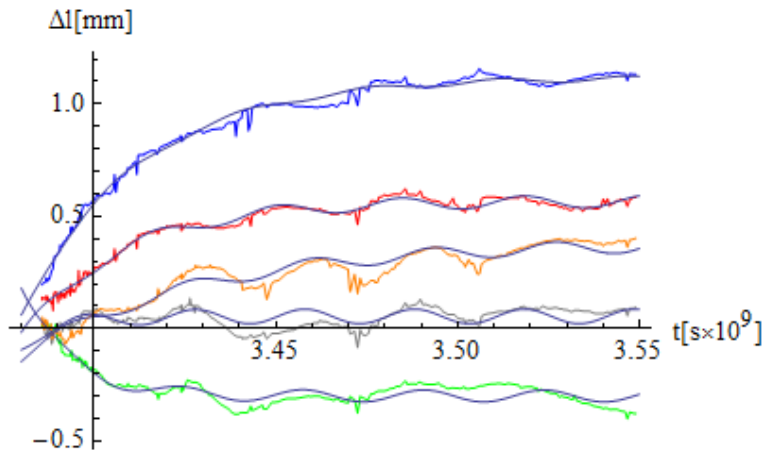

A puha kövek III

A kanadai Földalatti
Kutatólaboratórium (Underground
Research Laboratory) "Mine by"
kísérlete:
420m mélyen, ép "Lac du Bonnett"
gránitba robbantás nélkül fúrt 3.5 m
átmérőjű kör keresztmetszetű alagút
néhány év után.

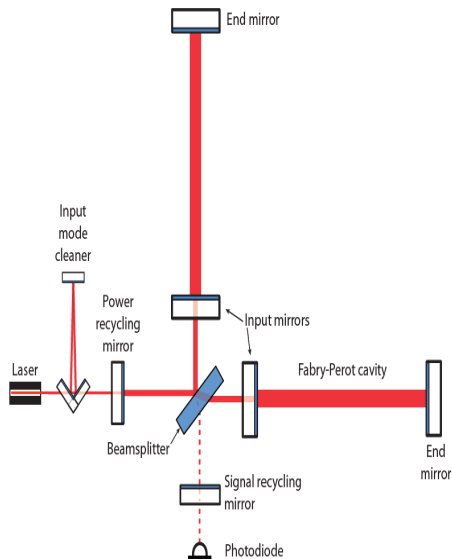
A puha kövek IV

A bátaapáti atomhulladéklerakó egyik extenzométerének adatai. A berendezés különböző hosszúságú mérőszálainak hosszváltozása az idő függvényében. Konvergencia sebessége néhány mm/év, a hullámzás az éves hőmérsékletingadozás hatásait mutatja.

Michelson interferométerek érzékenységének fejlődése

- Első gravitációs hullám detektor:
Kalifornia 1971. Karhossz 8.5 m,
érzékenység $\sim 10^{-16} 1/\sqrt{\text{Hz}}$
- Technikai újítások:
  - összehangolt karhossz ("dark fringe" működés),
  - teljesítmény recirkuláció,
  - Fabry-Perot karüregek,
  - bemeneti módus tisztítás,
  - jel újrafelhasználás
- Ma LIGO: karhossz 4000 m,
érzékenység $\sim 10^{-23} 1/\sqrt{\text{Hz}}$.
VIRGO: karhossz 3000 m,
érzékenység $\sim 4 \times 10^{-23} 1/\sqrt{\text{Hz}}$.

Mit mérnek?

A méter pontossága SI-ben: $\frac{\Delta l}{l} \sim 10^{-14}$

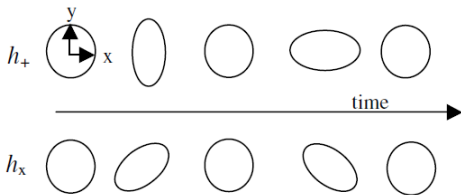
Az interferrometrikus detektorok pontossága: $\frac{\Delta l}{l} \sim 10^{-23}$

Hogy lehet ez?

Távolságmérés = időmérés, mert a fénysebesség az SI-ben pontos érték.

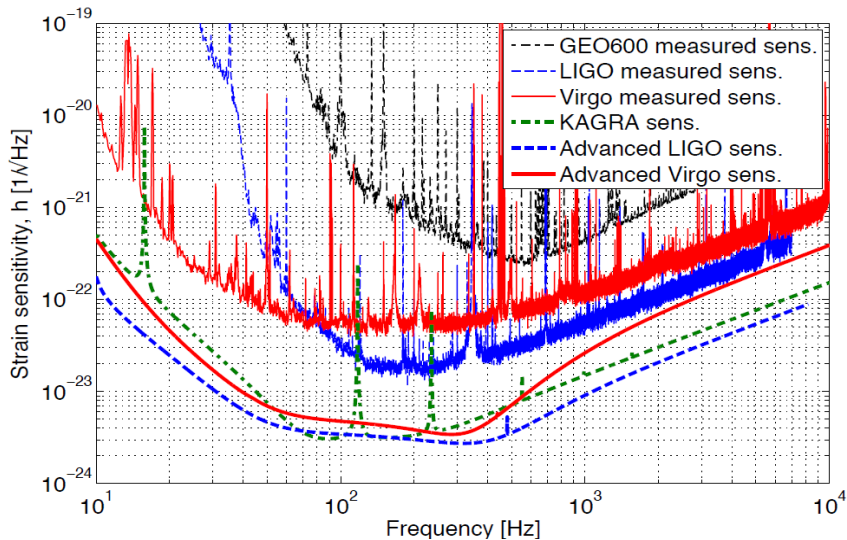
Távolságmérés pontossága = a legpontosabb atomórák pontossága.

Itt: elliptikus polarizáció, relatív karhosszváltozás. Egyformaságeltérés.

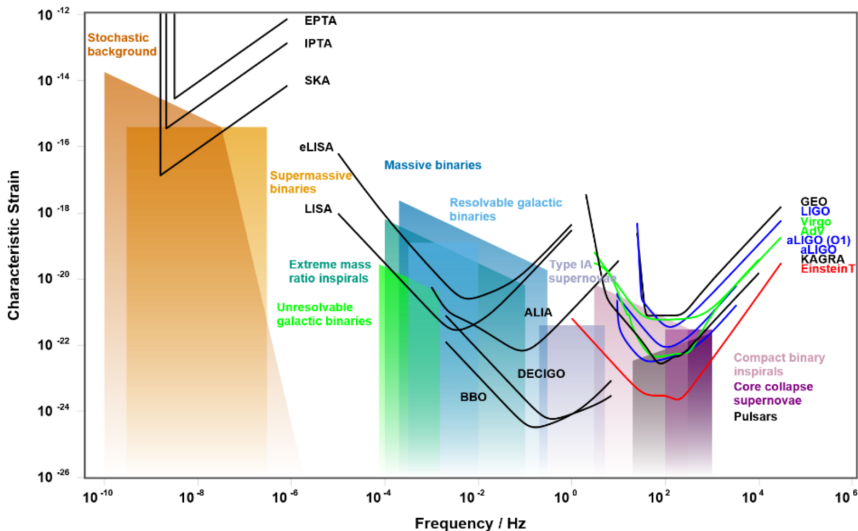

Érzékenységek

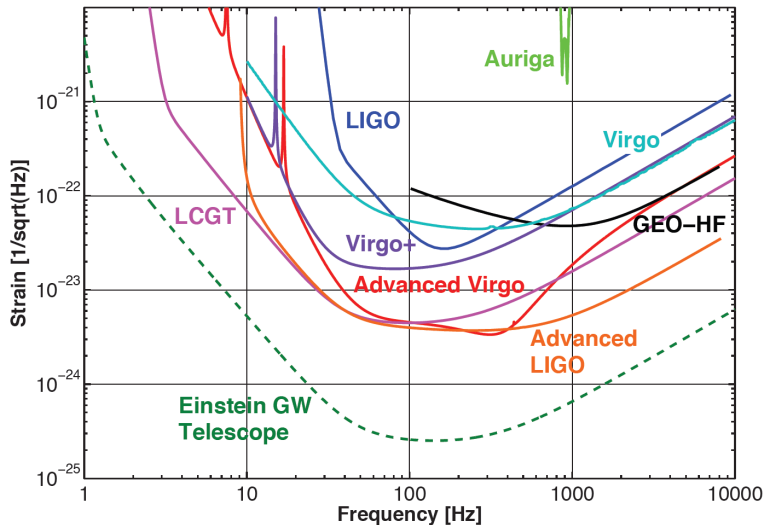

rezonanciák: 50Hz EU, 60Hz USA, ...

Gravitational Wave Detectors and Sources

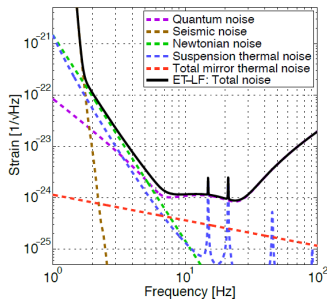
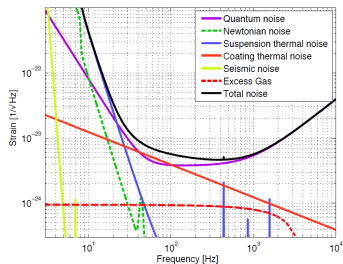
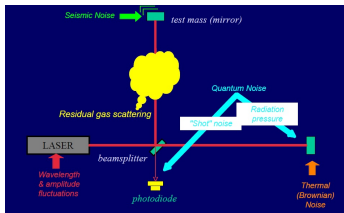
Érzékenységek ++

LCGT = Large-scale Cryogenic Gravitational wave Telescope = KAGRA

Zajforrások – fejlett Virgo és Einstein Teleszkóp

- Foton sörétzaj + Sugárnyomás zaj
→ standard kvantumzaj
- Newtoni zaj
- Termikus zaj: felfüggesztés és bevonat
- Szeizmikus zaj
- Maradék gázon szóródás

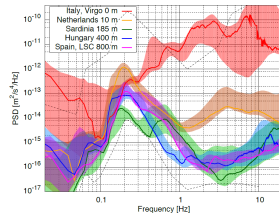

Zajalapok

- Kisebb zajt kevésbé kell csillapítani
- Alacsony frekvencián civilizációs és környezeti zajok
- 20Hz felett passzív alatta aktív csillapítás.
- Kompakt kettősök, összeolvadási idő:

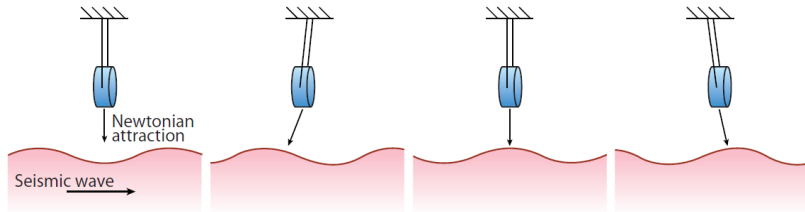
$$\tau_0 \sim f_0^{-8/3}$$

f_0 – kezdeti keringési frekvencia

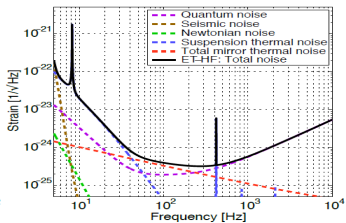
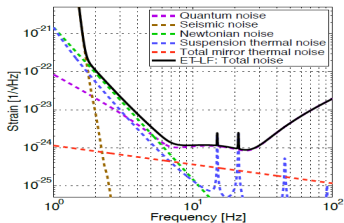
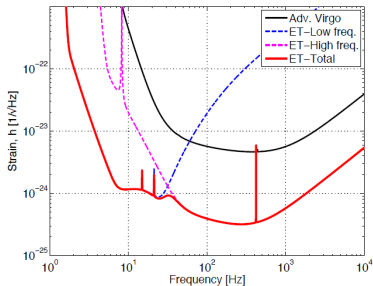
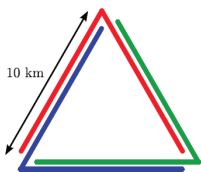
Newtoni zaj: közvetlen csatolás

Szeizmikus forrás: P-S és Rayleight hullámok

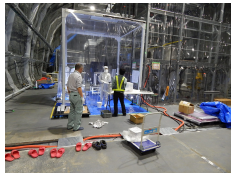
Aktív szűrés: közelemélet és mért átviteli függvények.

Harmadik generáció: Einstein Teleszkóp (európai álm)

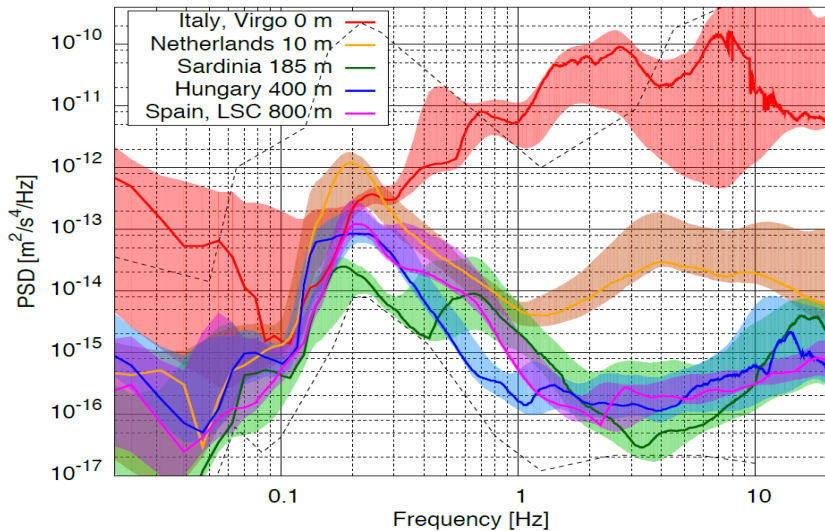
Érzékenysége 10-szerese a 2. generációnak: 1000-szer több esemény.

KAGRA

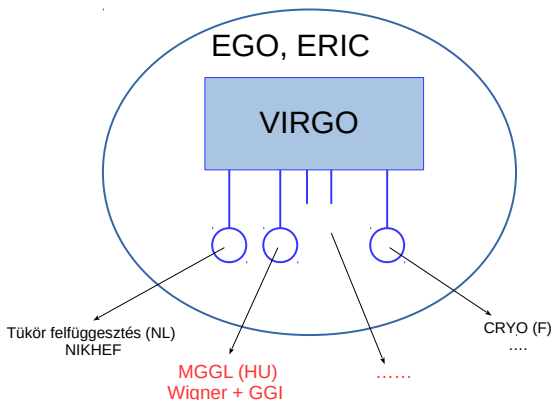

Hűtött tükrök a föld alatt. Fővizsgáló: Takaaki Kajati-san (0.5 Nobel 2015)

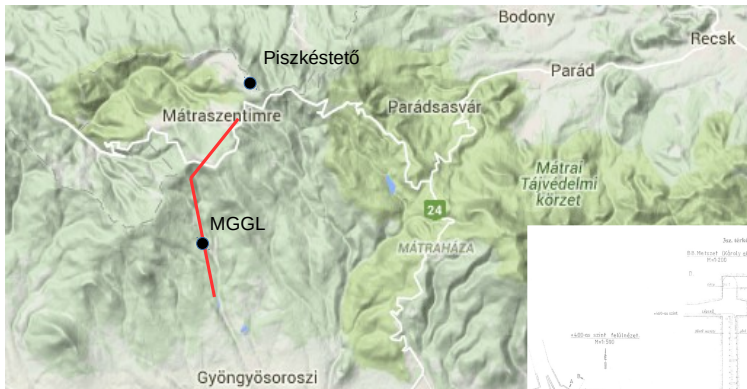

- MTA, Wigner FK Piszkéstetői telephelye → Gyöngyösorszi,
- EGO: European Gravitational Observatories,
- EGO ERIC: European Res. Infrastructure Cons., 2016 őszén,
- IGRAINE: H2020 pályázat az ERIC megalakítására

MGGL - Hol van?

Mátrai Gravitációs és Geofizikai Laboratórium:

Gyöngyösoroszi bánya (ólom és cink), rekultiváció alatt

Károly táró: befelé 1275m, 70m mély.

A mátraszentimrei aknalejárát

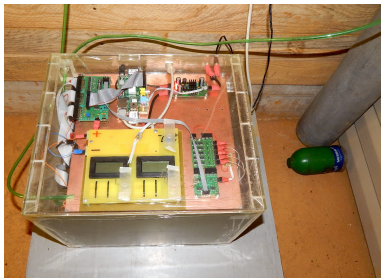

A Károly táró bejárata

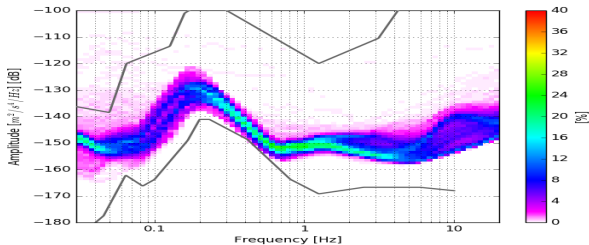
MGGL - Mi van benne?

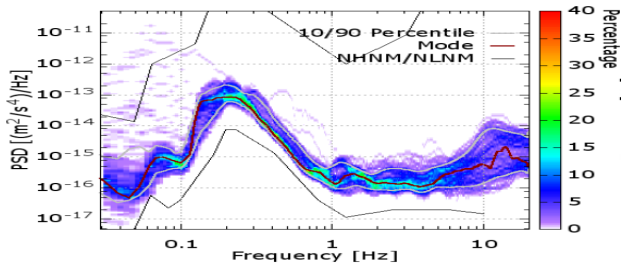
MGGL - műszerek

Előzetes eredmények

Mátra 2016, 70m.

Mátra 2007, 400m.

- A kövek lassan puhák
- GH detektálás jövője: az alacsony frekvenciák fontosak
- Fő korlátok: szeizmikus és Newtoni zaj

- MGGL zajmérések:
  - a Mátra szeizmikus, elektromágneses feltérképezése,
  - speciális infrahang detektorok és szeizmográfok bemérése
  - Newtoni zaj: kőzet átviteli függvény mérés
- MGGL kőzetmérések: általános kontinuumelmélet, kőreológia, atomhulladék, hővezetés, in situ feszültségek (ASR), ...

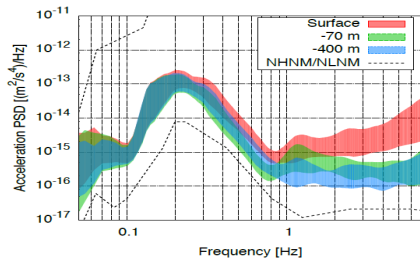
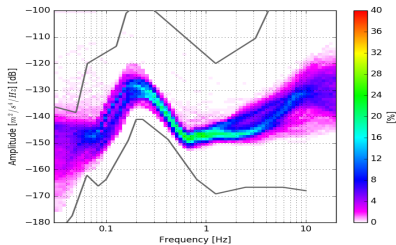
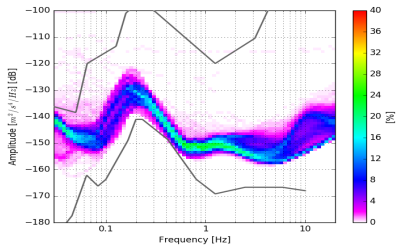

Köszönöm a figyelmet!

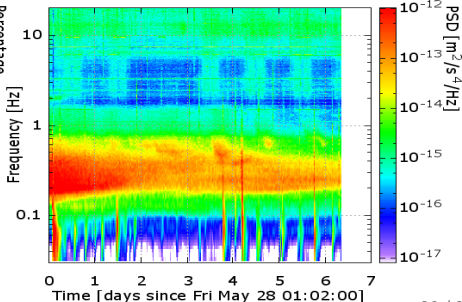
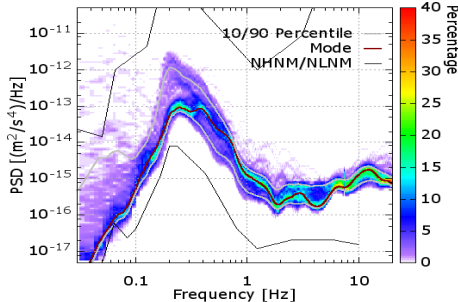
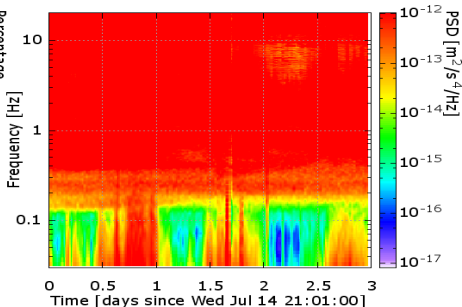
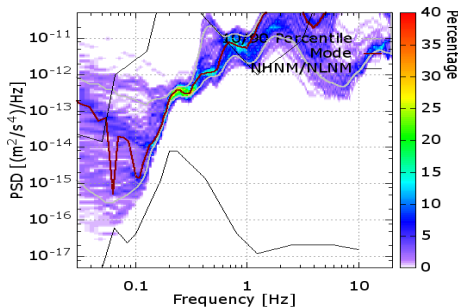
Az előadásban felhasználtam a Virgo kollaboráció és főleg M.G Beker számos ábráját.

Előzetes eredmények: 2016 Piszkés+MGGL - 2007 mind

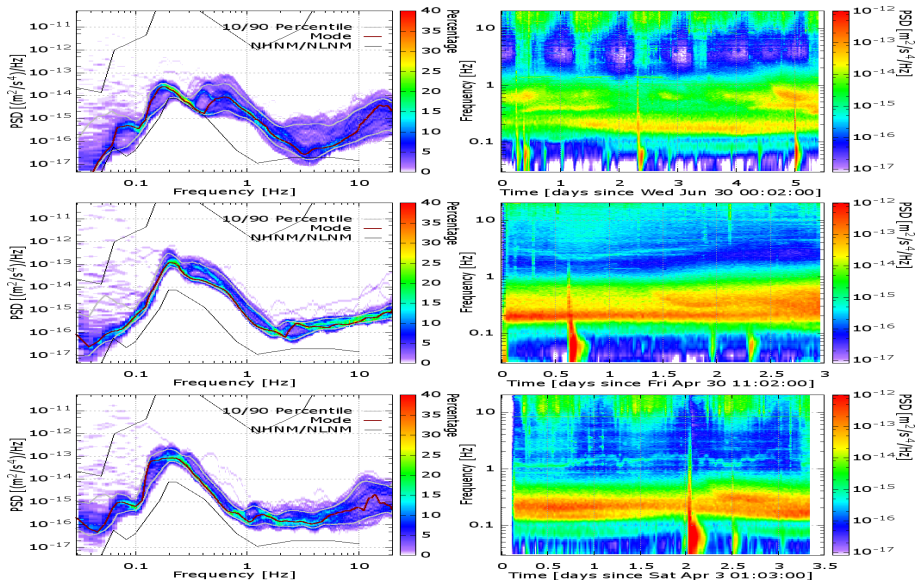

- Puha kövek zajonganak: mikroszeizmológia
- Folyékonyság időskála: atomhulladék
- Feszültségek a mélyben: bányászat és mélyépítés, Anelastic Strain Recovery
- Kőzetmérések, általános kontinuumelmélet?

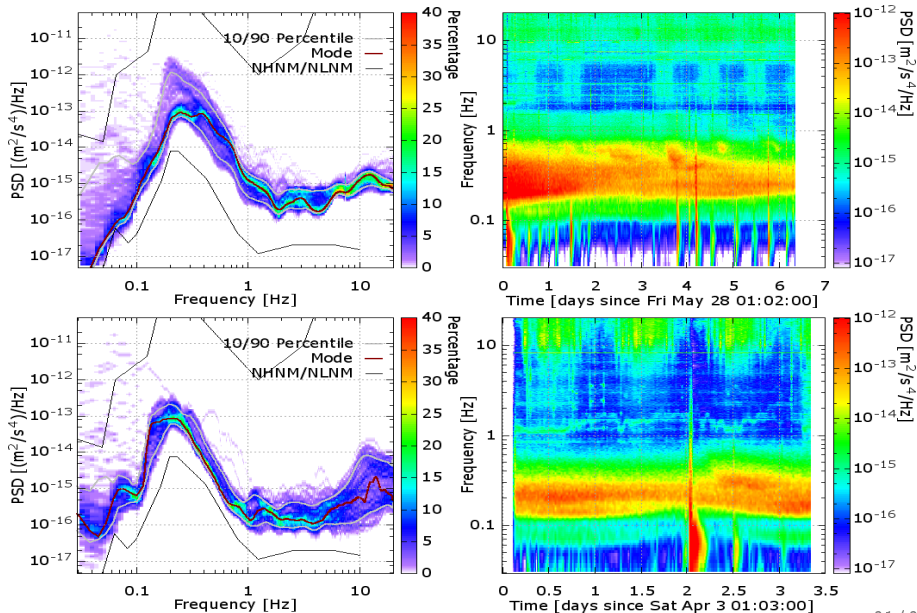
Virgo-Kagra (Kamioka, 1000m)

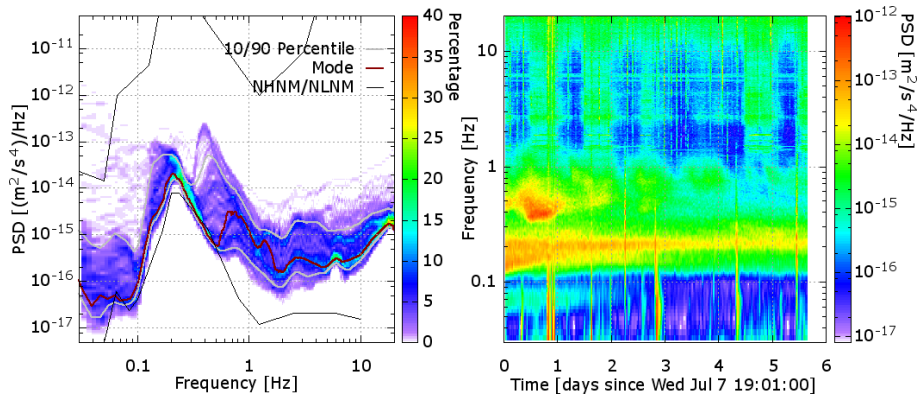
Szardínia (189m) - Pireneusok (900m) - Mátra (400m)

Mátra (400m) - Kamioka (1000m)

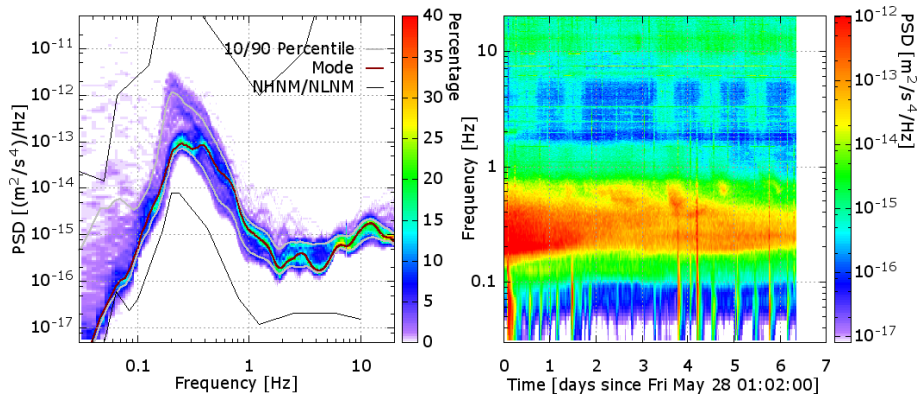

Gran Sasso, 1400m

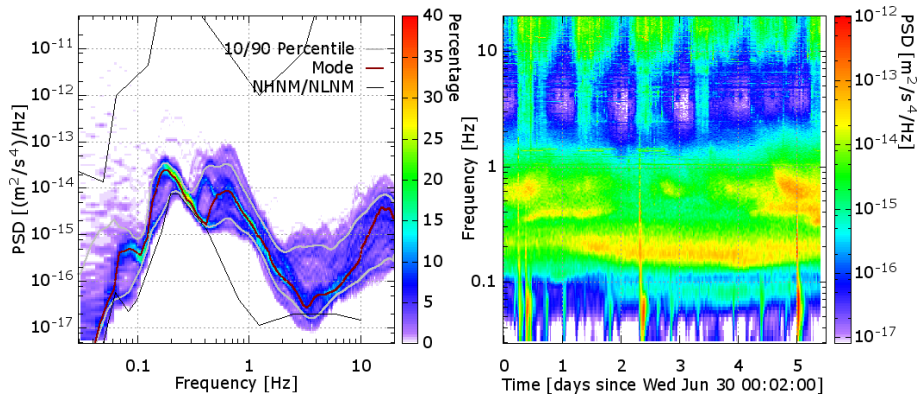

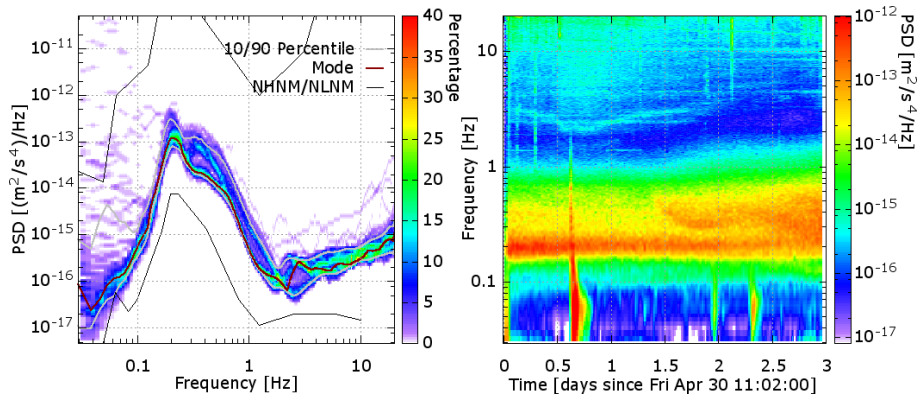
KAGRA, Kamioko, Japan

Szardínia

Pireneusok, Spanyolország, Canfrac

Gyöngyösroszsi

